

SECTION 11. ACTUAL PROBLEMS OF MODERN SOCIETY

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-517-4-24>

AGEING AS A SOCIAL PROBLEM: PHILOSOPHICAL, MEDICAL, RELIGIOUS APPROACHES

СТАРІННЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА: ФІЛОСОФСЬКІ, МЕДИЧНІ, РЕЛІГІЙНІ ПІДХОДИ

Viacheslavova O. A.

*PhD., Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Philosophy, Bioethics and History
of Medicine
Bogomolets National Medical
University
Kyiv, Ukraine*

Вячеславова О. А.

*кандидат філософських наук,
доцент,
доцент кафедри філософії, біоетики
та історії медицини
Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця
м. Київ, Україна*

В наш час вивчення старіння перестало бути завданням лише наукового пізнання, а постало центральною проблемою людинознавства і соціально-практичних дій. XX століття ознаменувалося революцією довголіття, завдяки розвитку медицини та покращенню якості життя відбувається подовження його тривалості. Одним із наслідків такого демографічного зсуву постали тенденції до негативного сприйняття похилого віку в суспільній свідомості. Масштаб проблеми виявляють сучасні соціальні прогнози: в недалекому майбутньому кількість осіб похилого віку буде перевищувати 2 млрд., кількість літніх людей буде дорівнювати кількості молодих і вдвічі перевищувати кількість дітей.

За таких умов сьогодні відбувається диференціація геронтології, серед аспектів якої виокремились загальнобіологічний, медичний (геріатричний), соціальний, гігієнічний і психологічний напрями. Сучасна геронтологія відчуває об'єктивну необхідність в зверненні до загальнотеоретичних та філософських аспектів і підходів при дослідженні власних проблем [4]. У відповідь на її запити і на виклики демографічного вікового вибуху в межах філософської антропології позначились перші сучасні нариси "філософії похилого віку" (геронтософії), яка вбачає свої задачі у філософському дослідженні

геронтогенезу людини: особливостей і сенсу життя людини похилого віку, її положення в суспільстві, морально-етичних аспектів продовження довголіття людини, продуктивної активності у похилому віці [4]. Після Другої Всесвітньої асамблеї ООН з проблем старіння (2002 р., Мадрид) набуло поширення соціально-філософське конструювання моделі «суспільства для людей всіх вікових груп».

Питанням вікової філософії багато уваги приділяють сучасні українські дослідники Т. Коваль, О. Тополь, М. Мовчан, С. Голик та ін. [4; 5; 3], які розглядають зазначений феномен в екзистенціальному та соціокультурному контексті. Філософське осмислення похилого віку як особистісного феномену поки що є новою сферою гуманітарного знання, в якій багато лакун. Одну із них, можливо, найважливішу, наголосив нещодавно в своєму Посланні Папа Франциск: «Найрозвинутіші суспільства приділяють багато уваги для цього життєвого етапу, але не допомагають інтерпретувати його: вони пропонують програми допомоги, але не проекти існування» [2]. Можливо, проблеми старих були б вирішуваними ефективніше, коли б медичні і соціальні *програми допомоги* постали в єдності з *проектами існування* (шукання смислів буття), в яких має бути присутньою практична участь *ближнього?*

Чи обов'язково культ молодості має супроводжуватись знеціненням старості, як це притаманно суспільству сьогодні? Досліджуючи явище геронтофобії як вираження страху перед старістю і негативного ставлення до неї, С. Голик наголошує: людина похилого віку сприймається сьогодні в суспільстві як не здатна на професійні здобутки, регресивна, неперспективна. Формуються негативні стереотипи щодо життя і поведінки людей похилого віку, підтримувані соціальним оточенням і ЗМІ. Літні люди вже не викликають поваги і опиняються на маргінесах громадського буття [3]. Чи справедливо це?

Цікавою є позиція, висловлена Папою Іоанном Павлом II, який в енцикліці «Євангеліє життя» зазначав: «...витіснити старих на задвірки суспільства або взагалі виганяти їх зі свого життя неприпустимо. Їхня присутність у сім'ї або хоча б збереження постійного зв'язку з ними, ...має фундаментальне значення у створенні атмосфери взаємообміну і збагачує діалог між різними поколіннями. ... Літні люди – не тільки «предмет» турботи, опіки та служіння. Вони роблять цінний внесок в Євангеліє життя. Вони можуть і повинні використовувати багатий досвід, накопичений за довгі роки, щоб ...*свідчити про надію і любов*» [6].

Старість як онтологічний феномен має довгу історію інтерпретації. Біблійні історії свідчать, що Богу не було перешкодою здійснювати свої Божественні плани через людей вже немолодого віку. Сьогодні ж є

розуміння того, що похилий вік в людському бутті тягне за собою низку етичних проблем: старіння супроводжується появою чинників уразливості (соціально-економічна нерівність, дискримінація за віковою ознакою (ейджизм), дискримінація в медобслуговуванні, правова і соціальна незахищеність, жорстоке поводження і насилля) [1]; асоціюванням похилого віку з недоумством як обов'язковою ознакою старіння і стигматизацією людей з деменцією. Між тим, за свідченням ВООЗ, у 8 млн. людей щороку розвивається деменція (кожні 3 секунди з'являється новий випадок захворювання). До 2050 року очікується до 145 млн. людей, хворих на деменцію. ВООЗ також наголошує, що ейджизм зараз поширений більше, ніж дискримінація за статеву або расовою ознакою.

Актуальною є проблема жорстокого поводження з літніми людьми, зокрема, і з боку близьких, зростає кількість літніх людей, які, попри наявність в них родини і житла, змушені проживати в геріатричних інтернатах. Складність вітчизняної ситуації полягає в тому, що Україна входить до 30 «найстаріших» країн світу [1]. Пострадянські соціально-економічні катаклізми, міграційні процеси, особливо пов'язані з початком повномасштабної війни Росії проти України в 2022–2024 роках, погіршили стан людей похилого віку. Визначення літньої людини як тягара веде до того, що держава більше думає про мінімізацію витрат, пов'язаних з допомогою людям похилого віку. Ось чому важливими є соціальні ініціативи на кшталт діяльності українського волонтерського фонду «Старенькі».

В родинях, де є шанування батьків, не виникає сумнівів в тому, що старі батьки мають зустріти кінець життя в оточенні піклування рідних. Важливість родинної спільноти для старих зрозуміла, а от цінність старого для родинної спільноти сьогодні прагнуть не помічати. Папа Іоанн Павло II, констатує, що «... час, в який ми живемо, виявляє тенденцію до скорочення сім'ї до двох поколінь», наголошував: «...у наших сім'ях явно не вистачає людей. Немає з ким разом створювати *спільне благо*, ні з ким це благо розділяти. *Адже благо залишається благом лише тоді, коли його створюють разом і розділяють з іншими.* До природи блага належить властивість бути поширюваним («bonum est diffusivum sui»). Що більше благо загальне, то воно і більше власне: моє – твоє – наше. Така внутрішня логіка буття в благо, буття в істині й любові, до якої покликана людина. Відповідно до цієї логіки її життя стає в повному розумінні «щиною самовіддачею» [6].

О. Тополь, дає огляд парадигмальних екзистенціальних змін, що супроводжують старіння [5]. Вони виразно були окреслені ще давніми євангельськими рядками: «...Поправді, поправді кажу Я тобі: Коли був

ти молодший, то ти сам підперізувався, і ходив, куди ти бажав. А коли постарієш, свої руки простягнеш, і інший тебе підпереже, і поведе, куди не захочеш...» (Євангеліє від Іоанна, 21:18). Особливістю старості як вікового періоду є усвідомлення людиною скінченності свого існування. Як зазначає Т. Коваль, трагічна двоїстість старості (духовна зрілість і фізичний занепад) висуває завдання філософського аналізу діалектики взаємодії життя та смерті з позицій самосвідомості саме людини похилого віку [4]. І з точки зору філософії, і з точки зору релігії похилий вік може стати найбільш важливим в житті людини, коли, навіть за умов фізичних вад, вона може поринати у свій внутрішній простір і мати можливість духовного вдосконалення, якщо і до цього людина над собою духовно працювала. Чи триває з віком розвиток? Нейрофізіологія і когнітивні науки свідчать, що так.

У світлі християнських цінностей сучасні проблеми літніх людей мають висвітлюватись з урахуванням етичних вимог, близьких, а інколи і тотожних настановам професійної медичної етики, а саме: 1) старіння є не лише фізіологічним, а й певним духовним процесом, триванням духовного еволюційного розвитку людини; 2) неприпустимою є дискримінація за віковою ознакою і дискримінація хворих деменцією; необхідність визнання деменції хворобою, а не нормативним проявом старіння; 3) забезпечення належної медичної допомоги і збереження життя літнім людям; 4) неприпустимість жорстокого ставлення стосовно літніх людей та ін.

Особливої уваги проблематиці буття літньої людини приділяє сьогодні католицька церква, а в Україні – греко-католицька церква. 2022 року темою Послання Папи на II Всесвітній день дідусів, бабусь і похилих віком став вірш із 92-го псалма *«вони й на старість плодови́ті будуть»* [2]. За християнським вченням, старші люди є своєрідною вісткою Бога до людей, що провіщає через їхню молитву і через жертву їхніх страждань і недуг: літні люди, відповідно до згасання своїх фізичних сил, особливим чином долучаються до Страстей і Хреста Ісуса Христа. Зрілі можуть *«давати свідчення віри в цю таємницю, свідчення мужності й надії, які приходять посеред труднощів і випробувань старості»* [6]. У людей похилого віку є важливе завдання – показати людській спільноті, що старість є повноцінним етапом життя, який можна проводити активно та творчо, з гідністю, що дало б змогу усунути тенденції геронтофобії у сучасному суспільстві. *«Чимало з нас дозріли в мудрому та смиренному усвідомленні, якого світ дуже потребує: ми не спасаємося наодинці, щастя – це хліб, який їмо разом»* [2]. Підсумовуючи, зазначимо, що існуючий сьогодні запит на практичну і теоретичну синергію філософії, медицини, релігії щодо подолання тенденції негативного сприйняття

похилого віку в суспільстві має бути спрямований не лише на організацію соціальної і медичної допомоги старим, а й на формування і розбудову якісних практик повноцінного соціального буття літніх людей.

Література:

1. Визначення віку, з якого особа може вважатися особою похилого віку: огляд міжнародного досвіду та національні практики. URL: <https://www.prostir.ua/Огляд-міжнародного-досвіду.pdf> (дата звернення: 18.12.2024).
2. «Вони й на старість плодовиті будуть». Послання Папи Франциска на II Всесвітній день дідусів, бабусь і похилих віком. 11.05.2022. URL: <https://ct.ugcc.ua/top/40301> (дата звернення: 18.12.2024).
3. Голик С. В. OLD AGE як онтологічний феномен у філософських концепціях. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2017. № 8, т. 1. С. 53–56.
4. Коваль Т. В. Від геронтології до «філософії похилого віку». URL: http://eprints.zu.edu.ua/13088/1/19_kov.pdf (дата звернення: 18.12.2024).
5. Тополь О. В. Філософія похилого віку: парадигмальний контекст. *Нова парадигма*. 2014. Вип. 125. С. 78–87. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/8035> (дата звернення: 18.12.2024).
6. Що Церква говорить про старість? URL: <https://credo.pro/2013/07/86574> (дата звернення: 18.12.2024).